

УДК 340 (073): 34:159.9
DOI 10.31732/2708-339X-2023-07-26-31

ПРАВА ЛЮДИНИ І ДЕМОКРАТІЯ: ЗАГРОЗИ ГЛОБАЛЬНОГО ХАРАКТЕРУ

Юрченко О.А.,

аспірант кафедри теорії та історії держави і права ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК»,
м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
e-mail: infobox.yurchenko@gmail.com,
ORCID 0000-0002-1062-0655

Філіпчук К.В.,

аспірант кафедри теорії права та конституціоналізму
Національного університету «Львівська політехніка»,
м. Львів, вул. Князя Романа 1/3, 790005, Україна
e-mail: Ksen1234@ukr.net,
ORCID 0009-0000-2493-6901

HUMAN RIGHTS AND DEMOCRACY: GLOBAL THREATS

Yurchenko O.A.,

PhD student of the Department of Theory and History of the State and Law of the Higher Educational Institution
"KROK" University of Economics and Law,
Kyiv, str. Tabirna, 30-32, 03113, Ukraine
e-mail: infobox.yurchenko@gmail.com,
ORCID 0000-0002-1062-0655

Filipchuk K.V.,

PhD student of the Department of Legal Theory and Constitutionalism of the Lviv Polytechnic National University,
Lviv, 1/3 Knyazya Romana St., 790005, Ukraine
e-mail: Ksen1234@ukr.net,
ORCID 0009-0000-2493-6901

Анотація. Стаття присвячена аналізу стану обмеження прав людини в демократичному суспільстві в контексті глобалізаційних змін сучасності та їх впливу на суспільно-правову реальність. Сучасна парадигма державної політики демократичних держав ґрунтується на ідеї, що права людини є юридично обов'язковими для держав-учасниць через міжнародні договори та національне законодавство. Державні установи та особи, які діють від імені держави, зобов'язані поважати, захищати та виконувати права людини не залежно від соціально-політичних обставин. Констатовано, що донедавна демократія як форма публічно-владних відносин поширилася в більшості країн світу, проте пандемічна загроза трансформувала право. Глобалізація впливає на всі сфери життя суспільства, міграційні процеси, пандемічна загроза, а тепер і військові конфлікти спричинили суттєве обмеження всієї системи прав людини. Доведено, що саме зміна правових чинників задля забезпечення громадського здоров'я продемонструвала безпрецедентну проблему – суттєве обмеження прав людини у всіх державах, у всіх сферах та на всіх рівнях. Демократія знову стала під суттєвою загрозою. Правова політика урядів різних країн щодо подолання пандемії була подібна до умов військового стану, характеризується вжиттям заходів, які серйозно обмежують користування особистими свободами, до такого рівня, який був безпрецедентним у демократичних країнах у мирний час. Також і політичні права на державному рівні були «відкладеними». Доведено, що, проте, не тільки соціально-комунікативна чи трудова сфера передбачала обмеження прав людини. Демократичні цінності, вироблені людством роками, на сучасному етапі розвитку міжнародно-правової системи, підлягають трансформації та обмеженню. Пандемічна загроза стала викликом для реалізації політичних прав громадян та досвід багатьох держав доводить суттєву прогалину в правовому регулюванні і виваженій політиці. Загроза громадському здоров'ю використовується як чинник забезпечення владних інтересів правлячої еліти, провокує неможливість належної реалізації прав та свобод громадян, створює інформаційну закритість органів публічної влади. Тому вагомим є належне регулювання кризових явищ та вироблення загальних стандартів заради можливості протидії майбутнім загрозам глобального характеру.

Ключові слова: глобалізація, політичні права, демократія, права людини, трансформація, обмеження прав людини, права національних меншин.

Формул: 0, рис.: 0, 0 табл.: 0, бібл.: 10.

Annotation. The article is devoted to the analysis of the state of restriction of human rights in a democratic society in the context of globalization changes of modern times and their impact on social and legal reality. The modern paradigm of public policy in democratic states is based on the idea that human rights are legally binding on member states through international treaties and national legislation. State institutions and persons acting on behalf of the state are obliged to respect, protect, and fulfill human rights regardless of socio-political circumstances. It is noted, that until recently, democracy as a form of public-governing relations has spread in most countries worldwide, but the pandemic threat has transformed the law. Globalization affects all spheres of society, migration processes, the threat of a pandemic, and now military conflicts have caused a significant limitation of the entire system of human rights. It has been proven that the change of legal factors to ensure public health demonstrated an unprecedented problem - a significant restriction of human rights in all states, spheres and at all levels. Democracy is under serious threat once again. Governments' legal policies, connected with the pandemic were similar to martial law, characterized by measures that severely curtailed the enjoyment of personal liberties to a level unprecedented in peacetime democracies. Also, political rights at the state level were "postponed". However, not only the social-communicative or labor sphere predicted the limitation of human rights. It has been proven that the democratic values developed by humanity over the years at the current stage of the development of the international legal system should be transformed and limited. The pandemic threat has become a challenge for the realization of the political rights of citizens, and the experience of many states proves a significant gap in legal regulation and balanced policy. The threat to public health is used as a factor to ensure the power interests of the ruling elite, provokes the impossibility of the proper realization of the rights and freedoms of citizens, and creates informational closure of public authorities. Therefore, proper regulation of crisis phenomena and the development of common standards are essential for the ability to counter future threats of a global nature.

Keywords: globalization, political rights, democracy, human rights, transformation, restrictions on human rights, rights of national minorities.

Formulas: 0, fig.: 0, tabl.: 0, bibl.: 10.

Постановка проблеми. Останніми десятиліттями трансформувалася форма державного правління, спрямована на реальне забезпечення політичних прав людини, тому відбувався суттєвий етап затребуваності демократичних процесів як на рівні державної влади, так і особистості. Демократія – це не лише політико-правове явище, а й висока цінність, пов'язана з високою духовністю, багатою культурою, особистісною зрілістю, що визначає духовно-моральний стан кожного громадянина. Якщо порівнювати східну та західну демократії, то на відміну від її західних демократій, «зміна світу, суспільного життя починається спочатку в людині, в її духовному світі» [1, с.132].

Демократія як форма публічно-владних відносин поширилася в більшості країн. Для цього достатньо причин: внутрішня втрата легітимності військових режимів, однопартійних систем та інших форм авторитарного правління, через порушення прав людини та відсутність популярності системи тотального контролю. Це ставало більш неприйнятним для населення. На практичному рівні люди мобілізувалися і вимагали зміни комунікативних відносин між владою і громадськістю. Проте у той час, коли

міжнародно-правове регулювання декларувало затребуваність та впровадження демократичних методів управління на різних рівнях, на національних рівнях розроблявся цілісний механізм людиноцентристських відносин у публічно-владній сфері, а авторитарні режими намагалися створити вигляд «демократизації» влади, наше суспільство отримало значний трансформаційний чинник, що суттєво змінив правове регулювання у світлі прав людини.

Глобалізація впливає на всі сфери життя суспільства: міграційні процеси, пандемічна загроза, а тепер і військові конфлікти спричинили суттєве обмеження всієї системи прав людини. Політичні права тут не є винятком. Зазначене актуалізує проблему належного забезпечення і захисту прав людини та демократичних процедур у глобально-трансформаційний період розвитку сучасного соціуму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед українських науковців слід відзначити праці О. Бикова, І. Жаровської, Н. Бортник, І. Личенко, В. Чернописької, М. Сірант та інших.

Не вирішені раніше частини загальної проблеми. Сутнісні характеристики, питання оновлення та

дієвості правил і норм політичного характеру були предметом аналізу фахівцями у сфері як конституційного, так і адміністративного права, а також загальнонотериторіальної юриспруденції.

Більш досконало цими питаннями займалися представники іноземної доктрини, зокрема: Garikipati S., Kambhampati U., Zamani Y.S., Repucci S., Slipowitz A. M. Nakib та інші.

Метою статті є аналіз стану обмеження прав людини в демократичному суспільстві в контексті глобалізаційних змін сучасності та їх впливу на суспільно-правову реальність.

Виклад основних положень. Договори про права людини, укладені такими організаціями, як Організація Об'єднаних Націй, Африканський Союз, Організація американських держав і Рада Європи ґрунтуються на Загальній декларації прав людини 1948 р. та передбачають чітко встановлені й прийняті правові межі для використання державної влади, також під час впровадження заходів із запобігання вірусам. Права людини є юридично обов'язковими для держав-учасниць через міжнародні договори та національне законодавство. Державні установи та особи, які діють від імені держави, зобов'язані поважати, захищати та виконувати права людини не залежно від соціально-політичних обставин.

Акцент на важливості цінностей, поглядів і навичок, які сприяють взаємній повазі та мирному співіснуванню, дає глибокий огляд багатьох проблем, з якими стикається правова реальність. Біфуркаційний рух зовнішніх чинників трансформує право, яке виступає тільки зовнішньою «оболонкою». Це «допомагає врегулювати, унормувати і стабілізувати суспільні відносини, адже виникають додаткові ризики для демократії» [2].

Тут важливо знайти оптимальне поєднання належності та законності обмеження прав із заходами подолання пандемічних загроз. Будь-який значущий правозахисний підхід до COVID-19 має бути цілісним і визнавати широту проблем як для економічних, соціальних і

культурних прав, так і для громадянських і політичних прав. Він має ґрунтуватися на аналізі загрози, яку представляє хвороба, але також має «залучати широкий спектр державних і недержавних суб'єктів» [3]. Така правова політика держави має спрямовуватися на позитивне бачення ефективної глобальної реакції та протидіяти спробам неправомірного обмеження прав.

На рівні міжнародних інституційних гарантій також не спостерігалось належного регулювання. Багато експертів констатують, що світ, не дивлячись на давню історію пандемічних загроз, був не готовий до подолання кризи. Багато нарікань про те, що політичні дії в міжнародній системі порушили співпрацю у боротьбі проти пандемії та завдали шкоди міжнародному праву. Всесвітня організація охорони здоров'я як центр тяжіння міжнародного співробітництва в галузі охорони здоров'я протистоїть кризам політичним і у сфері охорони здоров'я. Інші майданчики для співпраці, включаючи Раду Безпеки ООН і Групу 7, не були продуктивними. Суперечки, пов'язані з COVID-19, завдали шкоди основній міжнародній угоді з інфекційних захворювань, Міжнародним медико-санітарним правилам (2005). «Традиційні світові лідери охорони здоров'я, такі як Сполучені Штати та Велика Британія, виявилися не готовими до коронавірусу та нездатними реагувати на нього» [4].

Звернемося до пандемічної загрози як фактора трансформації права. «Саме зміна правових чинників задля забезпечення громадського здоров'я продемонструвала безпрецедентну проблему – суттєве обмеження прав людини у всіх державах, у всіх сферах та на всіх рівнях» [5]. Демократія знову стала під суттєвою загрозою.

Правова політика урядів щодо подолання пандемії була подібна до умов військового стану, характеризується вжиттям заходів, які серйозно обмежують користування особистими свободами до такого рівня, який був безпрецедентним у демократичних країнах у мирний час. Приймаючи різні форми в різних

країнах, ухвалені заходи загалом спрямовані на дотримання соціального дистанціювання серед населення, щоб мінімізувати передачу нового коронавірусу від людини до людини, який викликає COVID-19. Як наслідок, мільярди людей в усьому світі потрапили під карантинні обмеження. Проте не тільки соціально-комунікативна чи трудова сфера передбачала обмеження прав людини, також і політичні права на державному рівні були «відкладеними».

Пандемія викликала кризу демократії в усьому світі. З початку спалаху коронавірусу стан демократії та прав людини погіршився у 80 країнах. Науковці та міжнародні експерти вказують, що уряди відповіли зловживанням владою, придушили опозицію, послабивши або закрити важливі установи, часто підриваючи самі системи підзвітності, необхідні для захисту громадського здоров'я.

У висновку дослідження Freedom House про вплив COVID-19 на демократію та права людини, що включало дослідження 192 країн, переконливо підтверджується гіпотеза, що пандемія вплинула на зниження свободи, при цьому відкинувши її рівень на 14 років назад. Проблема полягає у нерівності в окремих країнах. Демократичні режими знизили рівень свободи, але більш загостреною була ситуація з політичними правами людини в державах із високим репресивним режимом. Іншими словами, найбільше страждають країни, які вже мали слабкі гарантії проти зловживання владою.

Наприклад, досвід Шрі-Ланки ілюструє світові тенденції. Правлячий уряд протягом шести місяців контролював опозицію, не допускав поширення незалежної звітності і несприятливі виступи, зокрема через засоби кримінального покарання будь-якій особі, що виступала проти карантинних обмежень. Дострокові вибори призначено, але через прискорення спалаху були відкладені, таким чином безпрецедентно розширивши терміни повноваження законодавчого органу. Влада також

використовувала проблеми зі здоров'ям як привід для порушення прав людини, особливо проти мусульманської меншини. Слід зазначити, що саме національні меншини особливо страждають від відсутності доступу до демократичних процедур.

Ще однією проблемою, що має довгострокову дію, є криза демократичного правління, яка передбачає, що закони та норми, котрі набували чинності, буде важко скасувати. Серед опитаних експертів 64 % погодилися, що вплив COVID-19 на демократію і права людини в їхній країні будуть зосереджені в основному в негативному напрямку протягом наступних п'яти років.

27% респондентів згаданого Звіту повідомили про зловживання урядом владою як одну з трьох найбільш актуальних проблем через спалах коронавірусу. Правоохоронні органи вчиняли насильство щодо мирного населення, затримували людей безпідставно та перевищували свої повноваження. Уряди використовують пандемію як виправдання наділити себе особливими повноваженнями понад ті, які є необхідні для захисту здоров'я населення. «Вони використовують ці надзвичайні повноваження, щоб втрутитися в систему правосуддя, накладають безпрецедентні обмеження на політичних опонентів і підривають основні законодавчі функції» [6].

Принцип відкритості та доступності влади суттєво порушується в час глобалізаційних криз, що призводить до багатьох проблем: знижуються рівень легітимності публічно-управлінського апарату, комунікація між громадськістю та владою. Це впливає на підтримку правової політики держави. Окрім того, «населення перестає з часом довіряти публічній інформації, і це той показник, який має довготривалий характер і повернути цю довіру буде складно» [7].

Так, політична еліта Польщі робила публічні заяви, згодом відкликаючи їх, заперечували тривалий час існування коронавірусу представники правлячої верхівки Нікарагуа та Туркменістану,

а уряд Бразилії й Танзанії пропагував небезпечні або неперевірені методи лікування.

Загалом слід погодитися з позицією, висловленою іноземними представниками загальнотеоретичної юриспруденції N. Hostmaelingen та H. Bentzen, в тому, що хоча запровадження заходів для боротьби з пандемією потребує оцінки прав людини, державні органи також зобов'язані адаптувати заходи до поточної ситуації. Навіть, якщо карантин і використання геолокаційних даних є прийнятними заходами на ранніх стадіях розвитку пандемії, позитивні зміни в рівнях захворюваності та смертності означають, що такі інвазивні заходи мають бути відповідно налаштовані або скасовані. Отже, «необхідне постійне, прозоре та засноване на знаннях оцінювання» [8].

Звернемо увагу, що правовою міжнародною спільнотою ще до коронавірусної кризи розроблено загальні підходи до пандемічної загрози. Проте розроблені правила та підходи неправомірно обмежувалися з боку органів публічної влади багатьох держав.

У перші роки епідемії ВІЛ багато країн прийняли закони, що передбачають кримінальну відповідальність за нерозголошення, зараження та/або передачу ВІЛ. З тих пір було встановлено, що ці заходи, призначені для обмеження передачі та покарання тих, кого вважають «безвідповідальними», підривають ефективну відповідь на ВІЛ, відштовхуючи людей від діагностики та посилюючи стигматизацію щодо тих, хто живе з ВІЛ. З появою COVID-19 захисники прав людини та охорони здоров'я висловили занепокоєння, що «країни знову можуть відповісти підходами обмеження прав людини» [9], у тому числі у політичній сфері.

Правовий праксіологічний досвід дуже вагомий для правового регулювання

прав та законних інтересів громадян. У майбутніх пандеміях нормотворчі органи повинні ретельно оцінити необхідність обмеження політичних прав людини, застосування кримінальних і каральних заходів та переконатися, що надзвичайні розпорядження відповідають зобов'язанням країн у сфері прав людини, механізми забезпечення та дотримання принципів, викладених у Сіракузьких принципах щодо положень про обмеження та відступи в Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, включаючи законність, законну мету, пропорційність, недискримінацію, обмежену тривалість і можливість перегляду.

Суспільству необхідно винести урок з «пандемічних загроз» [10], оскільки екологічна ситуація, міграційні процеси, збільшення кількості мешканців планети, розвиток біотехнологій та й інші фактори суттєво в майбутньому впливатимуть на можливість повторення пандемічних процесів.

Висновки. Демократичні цінності, вироблені людством роками на сучасному етапі розвитку міжнародно-правової системи підлягають трансформації та обмеженню. Пандемічна загроза стала викликом для реалізації політичних прав громадян та досвід багатьох держав доводить суттєву прогалину в правовому регулюванні і виваженій політиці.

Загроза громадському здоров'ю використовується як чинник забезпечення владних інтересів правлячої еліти, провокує неможливість належної реалізації прав та свобод громадян, створює інформаційну закритість органів публічної влади. Тому вагомим є належне регулювання кризових явищ та вироблення загальних стандартів заради можливості протидії майбутнім загрозам глобального характеру.

Література:

1. Sobirovich T. *National Principles of Democracy in Uzbekistan Mediterranean Journal of Basic and Applied Sciences*. 2021, Vol. 5, Is. 3, P. 131-135.
2. Weiffen B. *Latin America and COVID-19 Political Rights and Presidential Leadership to the Test in Democratic Theory. Democratic Theory: An Interdisciplinary Journal* 2020. Vol. 7. Is. 2.

3. Bennoune K. "Lest We Should Sleep": COVID-19 and Human Rights. *American Journal of International Law*, 2020. Vol. 114(4). P. 666-676. doi:10.1017/ajil.2020.68.
4. Fidler D. To Fight a New Coronavirus: The COVID-19 Pandemic, Political Herd Immunity, and Global Health Jurisprudence, *Chinese Journal of International Law*, 2020. Vol. 19, Is. 2 P. 207– 213, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmaa016> (дата звернення: 10.02.2023).
5. Garikipati S., Kambhampati U. Leading the fight against the pandemic: Does gender 'really' matter? 2020. URL: <https://ssrn.com/abstract=3617953> or <https://doi.org/10.2139/ssrn.3617953> (дата звернення: 10.02.2023).
6. Repucci S., Slipowitz A. Democracy under Lockdown The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom <https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2020-10/apo-nid308628.pdf> (дата звернення: 10.02.2023).
7. Diamond L. Democracy versus the pandemic: The coronavirus Is emboldening autocrats the world over. *Foreign Affairs*. September/October 2020 URL: <https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-13/democracy-versus-pandemic> (дата звернення: 10.02.2023).
8. Hostmaelingen N, Bentzen H.B. How to operationalise human rights for COVID-19 measures *BMJ Global Health* 2020 Vol. 5: e003048.
9. Sun N., Christie E. Cabal L. et al Human rights in pandemics: criminal and punitive approaches to COVID-19 *BMJ Global Health* Vol. 2022. Vol. 7: e008232.
10. Council of Foreign Relations. Improving pandemic preparedness: Lessons from COVID-19. Independent Task Force Report N. 78. 2020. URL: <https://www.cfr.org/report/pandemic-preparedness-lessons-COVID-19/>. (дата звернення: 10.02.2023)

References:

1. Sobirovich T. (2021) National Principles of Democracy in Uzbekistan *Mediterranean Journal of Basic and Applied Sciences*, 5 (3): 131-135.
2. Weiffen B. (2020) Latin America and COVID-19 Political Rights and Presidential Leadership to the Test in Democratic Theory. *Democratic Theory: An Interdisciplinary Journal*, 7(2).
3. Bennoune K. (2020) "Lest We Should Sleep": COVID-19 and Human Rights. *American Journal of International Law*, 114(4): 666-676. doi:10.1017/ajil.2020.68.
4. Fidler D. (2020) To Fight a New Coronavirus: The COVID-19 Pandemic, Political Herd Immunity, and Global Health Jurisprudence, *Chinese Journal of International Law*, 19 (2): 207–213, <https://doi.org/10.1093/chinesejil/jmaa016>.
5. Garikipati S., Kambhampati U. (2020) Leading the fight against the pandemic: Does gender 'really' matter? Available at: <https://ssrn.com/abstract=3617953> (Accessed 1 February 2023)
6. Repucci S., Slipowitz A. (2020) Democracy under Lockdown The Impact of COVID-19 on the Global Struggle for Freedom URL:<https://apo.org.au/sites/default/files/resource-files/2020-10/aponid308628.pdf> (Accessed 1 February 2023)
7. Diamond L. (2020) Democracy versus the pandemic: The coronavirus Is emboldening autocrats the world over. *Foreign Affairs*. URL:<https://www.foreignaffairs.com/articles/world/2020-06-13/democracyversuspandemic> (Accessed 1 February 2023)
8. Hostmaelingen N, Bentzen H.B. (2020) How to operationalise human rights for COVID-19 measures *BMJ Global Health*, 5:e003048.
9. Sun N., Christie E. Cabal L. et al. (2022) Human rights in pandemics: criminal and punitive approaches to COVID-19 *BMJ Global Health*, 7:e008232.
10. Council of Foreign Relations. (2020) Improving pandemic preparedness: Lessons from COVID-19. Independent Task Force Report N. 78. URL: <https://www.cfr.org/report/pandemicpreparedness-lessons-COVID-19/> (Accessed 1 February 2023)

Стаття надійшла до друку 13.02.2023 року

УДК 342.7

DOI 10.31732/2708-339X-2023-07-31-39

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВ ДІТЕЙ В УКРАЇНІ

Корнієнко О.О.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри теорії та історії держави і права,
ВНЗ «Університет економіки і права «КРОК», м. Київ, вул. Табірна, 30-32, 03113, Україна
e-mail: KorniyenkoOO@krok.edu.ua
ORCID 0000-0002-2836-9585

LEGAL REGULATION OF THE PROTECTION OF CHILDREN'S RIGHTS IN UKRAINE

Korniyenko O.O.,

candidate of legal sciences, associate professor of the Department of Theory and History of the State and Law,
"KROK "University of Economics and Law", Kyiv, street Tabirna 30-32, Ukraine
e-mail: KorniyenkoOO@krok.edu.ua
ORCID 0000-0002-2836-9585

Анотація. Дана наукова стаття присвячена дослідженню нормативно-правового регулювання захисту прав дітей в Україні. Адже, загальновідомо, що діти – найбільш вразлива категорія населення, права та інтереси якої часто порушуються. В силу свого віку та психоемоційного стану, неповнолітні часто стають об'єктом маніпуляцій, фізичного, психологічного та сексуального насилля й економічної експлуатації. Тому вони потребують постійного догляду та захисту з боку держави. А особливо ці проблеми загострюються під час воєнних конфліктів. Метою статті є комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей в Україні в умовах війни. Для кращого розуміння теми, було проаналізовано міжнародні документи щодо захисту прав дітей, які в своїй більшості були імплементовані в національне законодавство. Та досліджено безпосередньо національне законодавство в галузі захисту прав неповнолітніх.

Надто гостро постало питання захисту та забезпечення прав дітей внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну російської федерації 24 лютого 2022 року. Багато з них зазнали жорстокого поводження, сексуального насилля, катувань й перенесли сильний психологічний стрес тощо. Навіть у таких складних умовах уряд і Верховна Рада України, Президент країни всебічно і стрімко реагують на виклики сьогодення, намагаються по максимуму забезпечити дотримання правових норм, захистити дітей України від несприятливих життєвих обставин. Так, було прийнято Постанову КМУ «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» для узгодження діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування у справі захисту прав дитини в умовах воєнного стану. Створено ресурс допомоги дітям під час війни – «Дитина не сама», для допомоги неповнолітнім, які потрапили в складні життєві обставини. Внесено зміни до чинного законодавства з урахуванням потреб часу тощо.

Ключові слова: захист прав дитини, права дитини, військова агресія, безпека, дитина не сама, захист неповнолітніх.

Формул:0, **рис.:**0, **табл.:**0, **бібл.:** 21.

Abstract. The article is devoted to the research of normative and legal regulation of the protection of children's rights in Ukraine. Children are the most vulnerable category of the population, whose rights and interests are often violated. Due to their age and psycho-emotional state, minors often become the object of manipulation, physical, psychological, and sexual violence, and economic exploitation. Therefore, they need constant maintenance and protection from the state. And these problems are especially acute during military conflicts. The purpose of the article is a comprehensive analysis of the regulatory and legal support for the protection of children's rights in Ukraine during the war. For better understanding of the topic, international documents, implemented in our country into national legislation were analyzed. In comparison, other national legislation in the sphere of protection of the rights of minors has been studied.

The issue of protecting and ensuring the rights of children has become acute after the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation on February 24, 2022. Many of them were subjected to cruel treatment, sexual violence, torture, suffered from severe psychological stress, etc. Even in such difficult conditions, the government and the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of the country respond comprehensively and quickly to the challenges of today, try to ensure compliance with legal norms, protect the children of Ukraine from unacceptable life circumstances. As a result, the CMU adopted a special Resolution "On the formation of the Coordination Headquarters for the Protection of Children's Rights in Martial Law" for the coordination of central and local executive bodies, other state bodies, and local

self-government bodies on the protection of children's rights in martial law. A resource for helping children during the war - "The child is not alone" - was created to help minors who were in difficult life circumstances. Amendments to the current legislation, due to the need for martial time, were made.

Keywords: *protection of children's rights, children's rights, military aggression, safety, the child is not alone, protection of minors.*

Formulas:0, **Figures:**0, **Tables:**0, **Bibliography:**21.

Постановка проблеми. Діти – найменш захищена категорія населення. Вони потребують постійного догляду і захисту. А, враховуючи їхній мінливий психоемоційний стан, залежність від дорослих, низька психостійкість дітей дуже часто стає об'єктом маніпулювання і фізичного, психологічного та сексуального насилля. Надто гостро відчувають потребу в захисті діти під час воєнних конфліктів. В Україні вже понад рік триває повномасштабне вторгнення російської федерації з усіма супутніми наслідками для всього українського суспільства. Україна, як демократична, соціальна та правова держава, бере на себе обов'язок захищати права і свободи людини в цілому і дітей зокрема. А в ст. 3 Конституції проголошує, що людина, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпека є найвищою соціальною цінністю [1].

Цілком очевидно, що в таких екстремальних ситуаціях захист дітей потребує втручання з боку держави. Вона має гарантувати та забезпечити своєчасний, повний і всебічний розвиток кожної її дитини. Попередити негативний вплив на особистість кожної дитини, взяти за них відповідальність на себе у випадку настання негативних подій (сирітства, травмуванні внаслідок воєнних дій, втрати домівки, психологічної та економічної експлуатації тощо).

Для забезпечення належного захисту прав дітей українській державі необхідно вирішити ряд завдань. По-перше, дослідити законодавче поле, яке прямо або опосередковано покликане визначати права дітей та захищати їхні інтереси на міжнародному, загальнодержавному та регіональному (місцевому) рівнях. По-друге, з'ясувати теоретичні та практичні проблеми, які виникають при застосуванні відповідних норм права, встановити прогалини в чинному законодавстві. Все це дасть можливість побачити цілісну картину

в сфері захисту прав дітей та допоможе розробити дієві нормативно-правові акти та відповідні механізми щодо їх утілення в суспільне життя.

Аналіз останніх досліджень. Зауважмо, що проблематикою захисту прав дітей займалася не одна плеяда науковців, які безпосередньо займалися вивченням питання захисту прав дітей в цілому або під час збройних конфліктів, техногенних чи природних катастроф тощо. Серед науковців і практиків, які займалися дослідженням зазначеної проблеми, варто згадати: Турченко О.Г., Пилипишина І.І., Біба А.В., Мердова О.М., Трестер Ю.О., Стешенко В.М., Кузніченко С.О., Козак О., Лабенська Л.Л., Савич В.О., Василенко О.М., Троян Р.В., Кравченко М.В., Міщенко К.С., Француз А.Й., Степаненко Н.В., Саламахіна І.В. тощо.

Невирішені частини загальної проблеми. Абсолютно незаперечним є факт підвищеної актуальності проблеми захисту прав дітей з початком масштабної війни агресора в Україні. Їй дедалі більше уваги приділяється як на законодавчому рівні (розроблено нормативно-правових актів, встановлено пільги тощо), так і на місцевому рівні (передбачено державні гарантії, економічна та моральна підтримка, інформування населення в ЗМІ). Утім виникла потреба в швидкому реагуванні на задоволення нагальних запитів дітей, як найуразливішої верстви населення під час воєнного стану. Пильного контролю потребує повноцінне забезпечення тих нормативно-правових приписів, які передбачені міжнародним та національним законодавством у сфері захисту прав дітей.

Метою дослідження є комплексний аналіз нормативно-правового забезпечення захисту прав дітей в Україні (на міжнародному та загальнодержавному рівнях) у повсякденному мирному житті та в умовах збройного конфлікту, котрий

загарбницьки нав'язує нам агресивний сусід – держава-терорист.

Виклад основного матеріалу наукового дослідження. Передовсім варто проаналізувати міжнародні документи щодо захисту прав дітей, які послужили основою для формування правової основи української держави в цій сфері.

Найпершим документом до аналізу надається Женевська декларація прав дитини 1924 року, ухвалена ще Генеральною Асамблеєю Ліги Націй. Це – своєрідна відправна точка в сучасній системі міжнародного права щодо захисту прав дітей. Вона містила в собі лише 5 пунктів, які стосувалися переважно побутових потреб дитини – нагодуй, прихисти, допоможи.

Серед наступних юридичних актів міжнародного права варто вказати «Загальну декларацію прав людини» від 10 грудня 1948 року. Відповідно до п. 2 ст. 25 цієї декларації як материнство, так і дитинство надають право на особливе піклування і допомогу. Усі діти, народжені у шлюбі чи поза ним, мають однаковий соціальний захист [2].

Більш розширені права відображені в «Декларації прав дитини» від 20 листопада 1959 року. Принцип 4 проголошує: діти мають користуватися благами соціального забезпечення. Їм належить право на здорове зростання і розвиток; для забезпечення цієї мети спеціальний догляд і охорона мають бути забезпечені як дитині так і її матері, зокрема відповідний допологовий і післяпологовий догляд. Дитині необхідно забезпечити право на «належні харчування, житло, відпочинок і медичне обслуговування» [3]. Згідно з Принципом 6 декларації, дитині для гармонійного розвитку її особистості необхідні любов та розуміння. Вона має зростати в піклуванні та під наглядом своїх батьків, в атмосфері любові та моральної і матеріальної забезпеченості; малолітня дитина, крім певних винятків, має зростати зі своєю матір'ю. На суспільство та державу має бути покладений обов'язок здійснювати особливе піклування про дітей, які не мають сім'ї, та про дітей, які не мають достатніх засобів для існування. А

Багатодітним сім'ям має надаватися державна або інша допомога на утримання дітей [3]. Принцип 9 постулює таке: Діти мають бути захищені від жорстокості, експлуатації та усіх форм недбалого ставлення [3].

Сюди ж варто віднести й Конвенцію ООН від 20 листопада 1989 року, що визначає громадські, соціальні, політичні, економічні та соціальні права дитини [4].

Конвенція надає захист дітям різних категорій: біженцям, інвалідам, меншинам і дітям втягнутих у військові конфлікти. Декларацією вперше передбачено моніторинг за виконанням положень документу [5].

23 червня 2004 року Україною було ратифіковано Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах. За ним держава-учасниця мають засуджувати використання дітей у збройних конфліктах, як в середині держави, так і за її межами. Не допускається вербування, навчання дітей у військових діях озброєними групами, які не відносяться до збройних сил держави [6].

У Римському Статуті Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року, який ще необхідно ратифікувати, а його норми імплементувати в національне законодавство, розглядає геноцид як одне з таких діянь, яке вчинено з наміром знищити повністю або частково будь-яку національну, етнічну, расову чи релігійну груп. Сюди ж відноситься і насильницька передача дітей цієї групи до іншої групи (ст. 6).

А воєнним злочином вважається набір або вербування неповнолітніх віком до п'ятнадцяти років в склад національних збройних сил або використання їх для участі в бойових діях (ст. 8) [7].

Ще одним цікавим документом є Конвенція міжнародної організації праці №182 «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» від 17 червня 1999 року. Вона передбачає заборону та ліквідацію найгірших форм дитячої праці (рабство, торгівля дітьми, сексуальна експлуатація, використання дітей в незаконній діяльності, тощо), як головний пріоритет

для національної та міжнародної взаємодії [8].

Ще в 2019 році Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл (Safe Schools Declaration). Основною метою цього документу є організація освітньої системи, яка може сприятиме захисту молоді від смерті, травм та експлуатації. У документі зазначено зобов'язання, які мають сприяти попередженню і швидкому реагуванню у випадку використання закладів освіти у військових цілях у період збройного конфлікту [9].

Ключовим законом у сфері охорони дитинства в Україні є ЗУ «Про охорону дитинства» від 26 квітня 2001 року. Він ухвалений задля сприяння національній безпеці України, ефективності внутрішньої політики держави та забезпечення реалізації прав дитини на життя, охорону здоров'я, освіти, соціальний захист, всебічний розвиток та виховання в сімейному оточенні. Визначає основні пріоритети держави у цій сфері, що ґрунтуються на забезпеченні інтересів дитини» [10]. Внаслідок збройного вторгнення на територію України з боку сусідньої держави, було внесено зміни до закону. Зокрема, статті 30/1, 32 зазначеного закону спрямовані на захист дітей під час збройного конфлікту [10].

Тривалий час в Україні політика в сфері захисту прав та основоположних свобод була безсистемною, хаотичною, а інколи відсутньою. Нові виклики, які постали перед українською державою в 2014 році змусили подивитися на ці проблеми пильніше, а керівні органи – взяти їх під свій контроль. Україна, як і будь-яка держава, виявилася неготовою до захисту прав населення, які систематично і повсюдно порушували окупанти в зоні військового конфлікту. З метою подолання цих труднощів було розроблено і затверджено Указом Президента першої Національної стратегії у сфері захисту прав людини №501/2015 від 25 серпня 2015 року. Проте той документ був недосконалим. Вважається, що багато його положень були декларативними, а сам він еkleктичним. Його положення стосувалися окремо взятих прав та свобод. При цьому

ряд прав ним узагалі не розглядалися. Так само була відсутня система конституційного захисту прав людини, розвиток судових та позасудових механізмів захисту, розвиток громадського, парламентського та позапарламентського контролю захисту прав та основоположних свобод людини. Частково помилки в Стратегії були виправлені Планом дій, який був затверджений розпорядженням КМУ від 23 листопада 2015 р. №1393-р. Він був більш логічним, але через відсутність у попередньому документі важливих питань не міг містити планування дій щодо їх вирішення. Абстрактний документ так і залишився «декларацією про наміри». Країна тривалий час жила без «дорожньої карти» щодо захисту прав людини і громадянина. І тому часто політика в цій сфері була фрагментарна, хаотична а місцями взагалі відсутня [11].

У 2020 році завершив свою дію План Дій на виконання Національної стратегії у сфері захисту прав людини. З цією метою Президент В. Зеленський підписав 24 березня 2021 року №119/2021 оновлену Національну стратегію у сфері прав людини.

Відповідно до нової Стратегії, передбачається реалізація дій за 27 стратегічними напрямками. Серед них варто назвати: запобігання катуванню та жорстокому поводженню з людиною; запобігання та протидія дискримінації; протидія насильству за ознакою статі, будь-якої експлуатації, торгівлі людьми; протидія домашньому насильству; забезпечення права на працю та соціальний захист; забезпечення прав дитини, підвищення рівня обізнаності у сфері прав людини тощо. Стратегія має сприяти запровадженню системного підходу до забезпечення прав і свобод людини. Сприяти узгодженості дій органів державної влади та місцевого самоврядування, громадянського суспільства. Створення в Україні дієвого механізму реалізації та захисту прав і свобод людини [12].

Нова стратегія містить параграф 18 про забезпечення прав дитини. Завдання якого спрямовані на досягнення наступних

цілей: розробити та удосконалити законодавство у сфері охорони дитинства. Що дасть можливість запровадити ефективний механізм забезпечення та захисту прав дитини; посилити спроможність місцевого самоврядування у сфері захисту прав дитини, підтримки сімей з дітьми; впровадити доступні освітні, медичні, соціальні та інші послуги, що сприятимуть забезпеченню інтересів дитини; створити необхідні умови для виховання дітей-сиріт та дітей позбавлених батьківського піклування; запровадження ефективної системи правосуддя за участю неповнолітніх з урахуванням європейських стандартів; створення умов для недопущення участі дітей у збройних конфліктах; приведення законодавства України щодо запобігання та протидії насильству у відповідність із міжнародними стандартами; забезпечення інформування населення, про заходи та послуги, якими вони можуть скористатися для захисту прав та інтересів дитини [13].

Актуальною залишається Постанова КМУ, ухвалена ще 24 вересня 2008 року № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини». Нею передбачено дії та заходи у випадку виявлення дітей, що залишилися без батьківського піклування [14].

Постановою КМУ від 5 квітня 2017 року «Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів» передбачено надання дитині відповідного статусу органами опіки та піклування з метою припинення або попередження фізичного та сексуального насильства та моральних та психологічних страждань [15].

Як уже неодноразово наголошувалося, надто гостро постало питання захисту та забезпечення прав дітей внаслідок повномасштабного вторгнення в Україну російської федерації 24 лютого 2022 року. Багато з них зазнали жорстокого поводження, сексуального насилля, катувань й перенесли сильний психологічний стрес тощо.

Майже кожен неповнолітній нашої держави зазнав порушення прав, визнаних

як національним, так і міжнародним законодавством непорушними. Серед них варто зазначити: право на життя, право на повагу честі та гідності, право на свободу й особисту недоторканість, право на свободу пересування та вільний вибір місця проживання, право на освіту, медичну допомогу тощо.

Держава в екстремому режимі мала зреагувати на поставлені виклики. Так, було затверджено Постанову Кабінету Міністрів України «Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану» від 17.03.2022 №302. Її ж положеннями утворено тимчасовий консультативно-дорадчий орган при КМУ з метою координації діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування з метою захисту прав дитини в умовах воєнного стану» [16].

На цей орган покладено забезпечити організацію евакуацію дітей та розміщення їх у безпечні регіони та задоволення потреб; контроль за постановкою на консульський облік дітей в державах їх тимчасового перебування; вирішення важливих питань щодо захисту інтересів дітей в умовах воєнного стану тощо [16].

Серед нормативно-правових актів України варто також указати в аналізі Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 22.03.2022 №496 «Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану» [17].

Наказом Міністерства освіти і науки України від 28 березня 2022 року «Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні» передбачено організаційні заходи в сфері забезпечення освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні [18].

Ряд змін були пов'язані із влаштуванням дітей, які з тих чи тих причин залишилися без догляду дорослих. Побоюючись незаконних маніпуляцій в сфері влаштування дітей, але при цьому маючи зростаючу потребу захисту неповнолітніх, було внесено зміни до законодавства України.

Так було ухвалено Постанову КМУ «Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану» від 22 березня 2022 року. За нею Положення про дитячий будинок сімейного типу, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 564, та Положення про прийомну сім'ю, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 26 квітня 2002 р. № 565, було доповнено новим абзацом: «Під час дії на території України надзвичайного або воєнного стану до дитячого будинку сімейного типу/ у прийомній сім'ї можуть влаштовуватися діти, які залишилися без батьківського піклування, на умовах тимчасового влаштування» [19].

10 травня 2022 року ухвалено Постанову КМУ № 581 «Про внесення змін до порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя». Відповідно до цього нормативно-правового документа передбачено спрощення процедури влаштування та перебування дітей у патронатній сім'ї у період запровадження в Україні надзвичайного або воєнного стану [20].

Також українською владою було створено ресурс допомоги дітям під час війни – «Дитина не сама». Цю програму

запроваджено Офісом Президента України спільно з Дитячим фондом ООН UNICEF Ukraine та Міністерством соціальної політики. Програма представлена у вигляді телеграм чат-боту, і призначена для допомоги неповнолітнім особам, що потрапили в складні ситуації [21].

Висновки. У підсумку зауважмо, що діти – це особливий суб'єкт суспільних відносин, які на рівні з дорослими є рівноправними членами суспільства. Проте при цьому вони володіють значно меншими механізмами для реалізації власних прав та інтересів. Тому їхні права та інтереси часто порушуються, надто – в екстремальних для всіх ситуаціях.

Міжнародна спільнота приклала максимум зусиль для розроблення та прийняття нормативно-правових актів для визначення, забезпечення, а в деяких випадках і відновлення законних прав та інтересів неповнолітніх осіб.

Українська держава, яка вибрала курс на європейську інтеграцію, імплементувала більшість норм до свого національного законодавства. Навіть у цих складних умовах уряд і Верховна Рада України, Президент країни всебічно і стрімко реагують на виклики сьогодення, намагаються по максимуму забезпечити дотримання правових норм, захистити дітей України від несприятливих життєвих обставин.

Література:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141.
2. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (дата звернення: 01.02.2023)
3. Декларація прав дитини від 20 листопада 1959 року URL: <https://www.content.net.ua/registration/content/ua3878/pages/f33823.html> (дата звернення: 01.02.2023)
4. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (дата звернення: 01.02.2023)
5. Левченко К. Двадцять років Конвенції ООН про права дитини Харківська правозахисна група Інформаційний портал «Права людини в Україні». – 2009 URL: <http://khp.org/1258983351> (дата звернення: 05.02.2023)
6. Факультативний протокол до Конвенції про права дитини щодо участі дітей у збройних конфліктах від 20 травня 2000 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (дата звернення: 02.02.2023)
7. Римський Статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 02.02.2023)
8. Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці: Конвенція міжнародної організації праці №182 від 17.06.1999 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (дата звернення: 02.02.2023)

9. Україна приєдналася до Декларації про безпеку шкіл – ми стали 100-ою країною URL: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-deklaraciyi-pro-bezpeku-shkil-mi-stali-100-oyu-krayinoyu> (дата звернення: 05.02.2023)
10. Про охорону дитинства: Закон України від 24.04.2001 № 2402-III URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (дата звернення: 03.02.2023)
11. Права людини в Україні в 2015: основні тенденції // Бюлетень "Права Людини", 2016, №04 // Інформаційний портал «Права людини в Україні» URL: http://khp.org/480#message_1455477587 (дата звернення: 07.02.2023)
12. Президент України затвердив Національну стратегію у сфері прав людини // Президент України: офіційне інтернет-представництво URL: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zatverdiv-nacionalnu-strategiyu-u-sferi-p-67325> (дата звернення: 06.02.2023)
13. Національна стратегія у сфері прав людини : затверджено Указом Президента України від 24 березня 2021 року № 119/2021 URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (дата звернення: 06.02.2023)
14. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини : Постанова КМУ від 24.09.2008 №866 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-n#Text> (дата звернення: 07.02.2023)
15. Про затвердження Порядку надання статусу дитини, яка постраждала внаслідок воєнних дій та збройних конфліктів: Постанова КМУ від 5.04.2017 №268 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-n#Text> (дата звернення: 07.02.2023)
16. Про утворення Координаційного штабу з питань захисту прав дитини в умовах воєнного стану: Постанова КМУ від 17.03.2022 №302 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-n#Text> (дата звернення: 08.02.2023)
17. Деякі питання надання первинної медичної допомоги в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 17.03.2022 №496 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text> (дата звернення: 08.02.2023)
18. Про деякі питання організації здобуття загальної середньої освіти та освітнього процесу в умовах воєнного стану в Україні: Наказ Міністерства освіти і науки України від 28.03.2022 №274 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22#Text> (дата звернення: 08.02.2023)
19. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: постанова КМУ від 22 березня 2022 року №349 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-n#Text> (дата звернення: 08.02.2023)
20. Про внесення змін до Порядку створення та діяльності сім'ї патронатного вихователя, влаштування, перебування дитини в сім'ї патронатного вихователя : Постанова КМУ від 15.05.2022 №581 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-n#Text> (дата звернення: 08.02.2023)
21. Дробязко Ю. Як захистити права дитини в умовах воєнного стану URL: Юридична газета online Всеукраїнське професійне юридичне видання від 5 листопада 2022 <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html> (дата звернення: 03.02.2023)

References:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), The Law of Ukraine "Constitution of Ukraine", Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine, vol 30., p. 141.
2. The Universal Declaration of Human Rights (1948), [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text (Accessed 10 February 1948).
3. Declaration of the Rights of the Child (1959), [Online], available at: <https://www.content.net.ua/registration/content/ua3878/pages/f33823.html> (Accessed 1.02.2023).
4. Convention on the Rights of the Child (1989), [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021 (Accessed 1.02.2023).
5. Levchenko, K. (2009), "Twenty years of the UN Convention on the Rights of the Child", Kharkiv Human Rights Group Information portal "Human Rights in Ukraine", [Online], available at: <http://khp.org/1258983351> (Accessed 1.02.2023).
6. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the Participation of Children in Armed Conflicts (2000), [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_795#Text (Accessed 2.02.2023).
7. Rome Statute of the International Criminal Court (1998), [Online], available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (Accessed 2.02.2023).
8. Convention of the International Labor Organization No. 182 (1999), "On the prohibition and immediate measures to eliminate the worst forms of child labor", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_166#Text (Accessed 2.02.2023).
9. Ukraine joined the Declaration on School Safety - we became the 100th country, available at: <https://mon.gov.ua/ua/news/ukrayina-priyednalasya-do-deklaraciyi-pro-bezpeku-shkil-mi-stali-100-oyu-krayinoyu>

10. The Verkhovna Rada of Ukraine (2001), The Law of Ukraine “On childhood protection”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2402-14#Text> (Accessed 3.02.2023).
11. “Human rights in Ukraine in 2015: main trends” (2016), Human Rights Bulletin: information portal “Human Rights in Ukraine, [Online], vol. 04, available at: http://khpg.org/480#message_1455477587 (Accessed 7.02.2023)
12. “The President of Ukraine approved the National Strategy in the field of human rights”, President of Ukraine: official online representation, available at: <https://www.president.gov.ua/news/prezident-ukrayini-zatverddiv-nacionalnu-strategiyu-u-sferi-p-67325> (Accessed 6.02.2023).
13. President of Ukraine (2001) “Decree of the President of Ukraine “National strategy in the field of human rights”, available at: <https://www.president.gov.ua/documents/1192021-37537> (Accessed 6.02.2023).
14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2008) “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “The issue of activities of guardianship and guardianship bodies related to the protection of children's rights”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-п#Text> (Accessed 7.02.2023).
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2017) “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the approval of the Procedure for granting the status of a child who suffered as a result of hostilities and armed conflicts, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/268-2017-п#Text> (Accessed 7.02.2023).
16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022) “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On the establishment of the Coordination Headquarters for the Protection of Children's Rights under Martial Law”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/302-2022-п#Text> (Accessed 8.02.2023).
17. Ministry of Health of Ukraine (2022) “Order of the Ministry of Health of Ukraine “Some issues of providing primary medical care under martial law”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0496282-22#Text> (Accessed 8.02.2023).
18. Ministry of Education and Science of Ukraine (2022) “Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine “On some issues of the organization of obtaining general secondary education and the educational process in the conditions of martial law in Ukraine”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0274729-22#Text> (Accessed 8.02.2023).
19. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022) “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On making changes to some resolutions of the Cabinet of Ministers of Ukraine regarding the protection of children's rights during a state of emergency or martial law”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/349-2022-п#Text> (Accessed 8.02.2023).
20. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022), “Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On making changes to the Procedure for the creation and activity of a foster parent's family, placement, stay of a child in a foster parent's family”, available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/581-2022-п#Text> (Accessed 8.02.2023).
21. Drobyazko, Yu. (2022), “How to protect the rights of a child in the conditions of martial law”, Legal newspaper online, [Online], available at: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/yak-zahistiti-prava-ditini-v-umovah-voennogo-stanu.html> (Accessed 3.02.2023).

Стаття надійшла до друку 08.02.2023 року